

Examen VWO
2023

tijdvak 2
tijdsduur: 3 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 38 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 64 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in correct Nederlands.
Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1 en tekst 2 hebben beide betrekking op hetzelfde thema: het metaverse. Behalve vragen over iedere tekst afzonderlijk bevat dit examen enkele overkoepelende vragen over deze twee teksten.

Tekst 1 Leven in een filterbubbel. Wil je dat?

Tekst 1 kun je door middel van onderstaande kopjes in vier achtereenvolgende delen onderverdelen:

- deel 1: Ontwikkeling
- deel 2: Motieven
- deel 3: Gevolgen
- deel 4: Aanbevelingen

- 1p **1** Bij welke alinea begint deel 2, 'Motieven'?
- 1p **2** Bij welke alinea begint deel 3, 'Gevolgen'?

In alinea 1 tot en met 3 wordt de geschiedenis van het internet onderverdeeld in drie periodes:

- periode 1: "eind jaren negentig" (alinea 1)
- periode 2: "Halverwege het volgende decennium" (alinea 2)
- periode 3: "tussen 2010 en nu" (alinea 3)

- 3p **3** Vat per periode samen wat de nieuwe ontwikkelingen voor internetgebruikers inhielden. Neem de nummers van de periodes over en zet je antwoord daarachter.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 50 woorden.

"We hebben nieuwe gewoonten ontwikkeld die onze relatie tot ons werk, tot het onderwijs, de zorg, commercie en cultuur diepgravend hebben veranderd." (regels 70-74)

- 1p **4** Wat is de belangrijkste overeenkomst tussen deze nieuwe gewoonten, gelet op alinea 5 en 6?

In tekst 1 is een duidelijk verschil in stijl waarneembaar tussen alinea 1 tot en met 5 enerzijds en alinea 7 tot en met 15 anderzijds.

- 2p **5** Typeer de stijl van elk van deze twee tekstdelen. Gebruik voor elk tekstdeel een van de volgende typering: alarmerend, beeldend, juichend, neerbuigend, neutraal, spottend, welwillend.

Een kritische lezer kan vinden dat in alinea 7 en 8 niet op een juiste manier wordt geredeneerd.

- 1p **6** Welk commentaar zal deze kritische lezer hoogstwaarschijnlijk geven?
In alinea 7 en 8
- A** worden milieuproblemen als gevolg van het metaverse ten onrechte buiten beschouwing gelaten.
  - B** worden potentiële nadelen van het metaverse eenzijdig en ongenueanceerd aangekaart.
  - C** wordt de komst van het metaverse simplistisch verklaard vanuit misleiding en corruptie bij techreuzen.
  - D** wordt de negatieve impact van het metaverse nauwelijks beargumenteerd.

In tekst 1 worden de bedoelingen en handelingen van techreuzen bij het opzetten van het metaverse verdacht gemaakt.

- 2p **7** Vat voor zowel alinea 7 als alinea 8 samen waaraan techreuzen zich schuldig zouden maken.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 40 woorden.
- 1p **8** Citeer de woordgroep uit alinea 10 tot en met 13 die de bedoelingen van techreuzen bij het opzetten van het metaverse het scherpst typeert.

In alinea 10 wordt de “subjectieve werkelijkheid” beschreven waarin we met het metaverse zullen belanden.

- 2p **9** Noem uit alinea 10 de drie negatieve aspecten van deze subjectieve werkelijkheid.

“een vorm van samenleven die het resultaat is van louter berekeningen en die dus van elke levenskracht ontdaan is” (regels 158-162)

- 1p **10** Wat typeert een samenleving die wél levenskracht heeft, gelet op alinea 11?
In zo’n samenleving zijn mensen er vooral toe in staat
- A** de kansen te benutten die zich in hun bestaan voordoen.
  - B** de wereld met energie en vertrouwen tegemoet te treden.
  - C** met iedere toevallige ander een relatie aan te gaan.
  - D** te leven zonder volledige afhankelijkheid van filterbubbels.

- 1p **11** Met welke twee argumentatieschema’s worden de redeneringen in tekst 1 vooral onderbouwd?
met argumentatieschema’s op basis van
- A** autoriteit en kenmerk
  - B** autoriteit en vergelijking
  - C** oorzaak-gevolg en vergelijking
  - D** oorzaak-gevolg en voor- en nadelen
  - E** voorbeelden en kenmerk
  - F** voorbeelden en voor- en nadelen

- De titel van tekst 1 is 'Leven in een filterbubbel. Wil je dat?'
- 2p 12 Leg uit wat met 'Leven in een filterbubbel' wordt bedoeld en geef aan welk gevaar hieraan verbonden is, gelet op de strekking van tekst 1. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Tekst 2 Alles doen en voelen

- In tekst 2 wordt zowel het huidige internet als het metaverse besproken.
- 2p 13 Leg uit wat het wezenlijke verschil is tussen het huidige internet en het metaverse, gelet op alinea 1 tot en met 3. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- Filosoof en wetenschapper McLuhan wordt volgens alinea 2 beschouwd als degene die de komst van het wereldwijde web voorspelde.
- 1p 14 Welk bezwaar zou een kritische lezer kunnen maken tegen deze typering van McLuhan, gelet op de rest van alinea 2? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.
- 2p 15 Vat samen waarom McLuhan volgens alinea 7 wél als de voorspeller van het internet kan worden beschouwd. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.
- “We zullen een projectie in elkaars leven zijn geworden.” (regels 98-99)
- 1p 16 Wat is de consequentie van bovenstaande ontwikkeling, volgens alinea 6? In het metaverse zullen we
- A beduidend minder reëel contact met anderen hebben.
  - B in toenemende mate in een digitale gemeenschap leven.
  - C nog sterker dan tegenwoordig op elkaars uiterlijk letten.
  - D ons steeds vaker fundamenteel alleen gaan voelen.
- In het metaverse zijn onze zintuigen “buiten onszelf komen te liggen”. (regels 130-131)
- 1p 17 Citeer de zin uit alinea 6 of 7 die kan worden gebruikt als een nuancering op bovenstaande uitspraak over het metaverse.

“Door een foto van een verdronken vluchteling of een filmpje van een geit die speelt met een kip.” (regels 134-137)

1p 18 Welke kritiek op het metaverse valt vooral uit deze zin af te leiden, gelet op alinea 8?

In het metaverse worden we continu

- A geconfronteerd met dimensies van het bestaan waarmee we helemaal niets te maken hebben.
- B geraakt door zeer ongelijkwaardige gebeurtenissen, waarbij we zelf niet kunnen filteren.
- C gereduceerd tot toeschouwers van een wereld waarbij we zelf niet langer emotioneel betrokken zijn.
- D overspoeld door uiteenlopende gebeurtenissen, waardoor we emotioneel geheel uit balans raken.

In alinea 9 staat een tegenstelling centraal tussen het lichaam en het metaverse.

1p 19 Welke tegenstelling doet het meest recht aan alinea 9?

- A bewust van tijd en plaats leven in het lichaam – zonder exact plaats- en tijdsbesef leven in het metaverse
- B gekaderd, echt leven in het lichaam – niet-gekaderde, onechte werkelijkheidsbeleving in het metaverse
- C gevangen, geïsoleerd leven in het lichaam – ongeremd en bevrijdend leven in het metaverse
- D uitgebalanceerd en verantwoord leven in het lichaam – bandeloos en vrij leven in het metaverse

2p 20 Noem twee potentiële nadelen die aan het metaverse zijn verbonden, gelet op alinea 6 tot en met 9.

“Wat begon met een uitbreiding van het lichaam eindigt bij de opsluiting erin.” (regels 141-143)

2p 21 Leg deze oorzaak-gevolgketen uit, gelet op alinea 9.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

2p 22 Welke zin geeft de hoofdgedachte van tekst 2 het best weer?

De komst van het metaverse creëert ongekende mogelijkheden, maar

- A doordat alles in het metaverse in een hologram verandert, worden we tot armzalige projecties in elkaars leven.
- B doordat het metaverse de grens tussen werkelijkheid en virtualiteit vervaagt, wordt ons lichaam de enig zekere dimensie in ons bestaan.
- C doordat het metaverse de reikwijdte van onze ogen en oren versterkt, komen onze zintuigen geheel buiten onszelf te liggen.
- D doordat we door het metaverse onze huizen niet meer hoeven te verlaten, zullen virtuele contacten de overhand krijgen.

Overkoepelende vragen bij tekst 1 en tekst 2

Zowel in alinea 11 van tekst 1 als in alinea 5 tot en met 8 van tekst 2 worden toekomstige gevolgen van het metaverse voor menselijke verhoudingen beschreven.

- 3p **23** Noem per tekst twee gevolgen van het metaverse voor menselijke verhoudingen, gelet op genoemde tekstdelen. Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet je antwoord daarachter.

gevolgen in tekst 1	gevolgen in tekst 2
1a	2a
1b	2b

In alinea 10 tot en met 15 van tekst 1 en in alinea 7 tot en met 9 van tekst 2 wordt verschillend gedacht over de manier waarop het metaverse onze waarneming van de wereld om ons heen zal beïnvloeden.

- 2p **24** Leg dit verschil uit.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Tekst 3 ‘Vrouwelijkheid’ in taal zegt niet zoveel

Gelet op alinea 2 van tekst 3, zal Sarah Meuleman niet naar zichzelf willen verwijzen met het vrouwelijk equivalent voor ‘schrijver’.

- 2p **25** Om welke twee redenen is deze keuze van Meuleman onterecht, volgens alinea 3?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Blijkbaar werkt emancipatie in het Duits en het Frans heel anders dan in het Engels en het Nederlands.” (regels 62-64)

- 2p **26** Leg dit verschil uit aan de hand van alinea 2 en 3. Betrek in je antwoord zowel het Duits en Frans als het Engels en Nederlands.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

1p 27 Welke twee van onderstaande zinnen en zinsgedeelten uit alinea 5 en 6 zijn door de auteur hoogstwaarschijnlijk humoristisch bedoeld? Noteer de nummers van de juiste antwoorden.

- 1 “Er zijn aanwijzingen voor dat laatste.” (regels 66-67)
- 2 “Soms is dat inderdaad het geval.” (regels 71-72)
- 3 “het Turks kent evenmin een woordgeslacht” (regels 76-77)
- 4 “hoe jammer dat wellicht vanuit emancipatoir perspectief ook is” (regels 93-94)
- 5 “de rijkdom die onze taal al in zich draagt” (regels 100-101)
- 6 “‘Waarheid’ is trouwens vrouwelijk.” (regels 101-102)

Alinea 6 is de conclusie van tekst 3.

1p 28 Welke uitspraak doet het meest recht aan deze conclusie?

- A De moderne voorkeur voor vrouwelijke woorden vanuit gendertheoretische inzichten lijkt inmiddels achterhaald te zijn.
- B Onze taal biedt voor de nauwkeurige beschouwer meer dan voldoende ruimte voor individuele creativiteit en vrouwelijkheid.
- C Ook zonder het gebruik van geëmancipeerde woorden is er alle mogelijkheid om meer gelijkwaardigheid in de taal te vinden.
- D Taal is volgens de laatste wetenschappelijke inzichten een ongeschikt middel om emancipatoire doelen na te streven.

De titel van tekst 3, “Vrouwelijkheid” in taal zegt niet zoveel’, kan worden beschouwd als een standpunt.

3p 29 Noem drie argumenten uit tekst 3 die dit standpunt onderbouwen.

tekstfragment 1

(1) Genderneutraal taalgebruik schiet zijn doel voorbij als er alleen mannelijke voornaamwoorden in voorkomen: denk aan ‘hij’ en ‘zijn’. Met zulk taalgebruik bedoelen we zowel vrouwen als mannen, zoals in ‘Iedereen poetst zijn tanden’. Maar lezers zien bij zo’n zin op papier niet vanzelfsprekend ook vrouwen voor zich; ook niet wanneer die wel worden bedoeld.

(2) Dat stelt psycholinguïst Theresa Redl van de Radboud Universiteit en het Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek in Nijmegen. Redl onderzocht of lezers die een tekst krijgen voorgelegd zoals: ‘Wat kost een student? En wat levert hij op?’ snappen dat die genderneutraal moet worden opgevat.

(3) Ingrid van Alphen is aan de Universiteit van Amsterdam taalkundige op het gebied van gendervraagstukken. Zij is niet betrokken bij het onderzoek: “Redl is de eerste die de interpretatie van Nederlandse mannelijke voornaamwoorden onderzocht. Zij bewijst dat ‘hij’ en ‘zijn’ niet als neutraal, maar bovenal als mannelijk worden opgevat. Dat is een belangrijk wetenschappelijk inzicht.”

(4) Redl: “Door mannelijk taalgebruik als vanzelfsprekend te beschouwen, sluit je iedereen uit, behalve mannen.” De oplossing, zegt Redl, is waar mogelijk neutrale meervouden te gebruiken. Dus niet: ‘ieder heeft recht op zijn eigen mening’, maar: ‘mensen hebben recht op hun eigen mening’.

naar: Mieke Zijlmans

uit: de Volkskrant, 12 januari 2021

- 2p 30 Leg uit dat een kritische lezer de onderzoeksresultaten uit tekstfragment 1 kan gebruiken om een hoofdgedachte uit tekst 3 te nuanceren. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Tekst 4 Mensen willen graag kiezen, maar zijn er helemaal niet zo goed in

In alinea 1 en alinea 6 en 7 van tekst 4 wordt een anekdote verteld over de aanschaf van een reiskoffer.

- 1p 31 Welk verschil in gevoel van de ik-figuur is waar te nemen tussen alinea 1 enerzijds en alinea 6 en 7 anderzijds?

In alinea 4 en 5 komen twee experimenten over compulsieve keuzevrijheid aan bod.

- 3p 32 Benoem per experiment het uiteindelijke resultaat en de psychologische verklaring ervoor. Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet je antwoord daarachter.

	resultaat	psychologische verklaring
experiment 1 (alinea 4)	1a	1b
experiment 2 (alinea 5)	2a	2b

In tekst 4 worden webwinkelen en winkelen bij een buurtwinkel met elkaar vergeleken.

- 1p 33 Noem de drie voordelen die webwinkelen zou hebben ten opzichte van winkelen bij een buurtwinkel, volgens tekst 4.
- 3p 34 Leid uit tekst 4 drie verschillende nadelen af die webwinkelen kan hebben ten opzichte van winkelen bij een buurtwinkel.

“Want dat is toch een van de redenen dat we bij Bol of Amazon uitkomen, ondanks onze sympathie voor de buurtwinkel.” (regels 34-37)

- 2p 35 Citeer uit alinea 6 en 7 drie woordgroepen waaruit deze sympathie duidelijk blijkt.

In alinea 7 en 8 wordt duidelijk dat de ik-figuur een dubbele houding heeft tegenover zijn nieuwe aanschaf.

- 2p 36 Vat deze dubbele houding samen, gelet op alinea 7 en 8. Neem de nummers in onderstaande zinnen over en zet je antwoord daarachter. Gebruik voor je aanvullingen in totaal niet meer dan 25 woorden.

De ik-figuur is positief over zijn aankoop, omdat 1) ... .

De ik-figuur is negatief over zijn aankoop, omdat 2) ... .

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

“Dit alles is geen pleidooi voor sovjetstaatskoffers in één smaak.”
(regels 92-93)

2p 37 Leg uit waarvoor volgens dit citaat niet wordt gepleit en leg uit waarvoor dan wel wordt gepleit, gelet op de rest van alinea 8.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

1p 38 Welke bewering typeert tekst 4 het best?

Deze tekst is vooral een

- A handreiking die consumenten helpt bij het maken van keuzes.
- B ironische column waarin de keuzevrijheid in de digitale wereld centraal staat.
- C persoonlijke afweging van de voor- en nadelen van keuzevrijheid.
- D systematische verkenning van onderzoek naar keuzevrijheid.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.